

Beregnet til
KS

Dokument type
Sammendrag

Dato
August 2010

TIDLIG INNSATS SAMMENDRAG

1. SAMMENDRAG

På oppdrag fra KS har Rambøll Management Consulting og Norsk institutt for oppvekst, velferd og aldring (NOVA) i perioden 2009-2010 gjennomført FoU-oppdraget Tidlig innsats. NOVA har hatt ansvar for å sammenstille en kunnskapsoversikt som samler relevant forskning om tidlig innsats og frafall fra videregående opplæring, og Rambøll har hatt ansvar for å formidle erfaring fra praksisfeltet i et inspirasjonshefte som samler eksempler på god tidlig innsats.

Kunnskapsoversikten er utarbeidet gjennom en systematisk gjennomgang av oppdatert internasjonal og nasjonal forskning, og inspirasjonsheftet basert på erfaringer hentet fra 95 intervjuer med informanter fra fylkeskommune, fylkesmannsembeter og kommuner i 19 fylker og 20 kommuner.

Rambøll og NOVA har også produsert en sluttrapport for prosjektet hvor formålet er å se på tvers av erfaringer og funn hentet fra Rambølls inspirasjonshefte og NOVAs kunnskapsoversikt. Et annet hovedfokus i rapporten er å se i hvilken grad det forekommer generelle trekk som kan være med på å gi gode perspektiv på viktige grep for å lykkes med tidlig innsats.

I følgende sammendrag gjengis de viktigste funnene og temaene som presenteres i sluttrapporten.

1.1.1 Samarbeid om tidlig innsats

Troen på at man har større sjanse for å lykkes der flere parter samarbeider til individets beste er karakteristisk for tidlig innsats. For eksempel kan flere aktører som samordner sine anstrengelser tidlig avdekke eventuelle behov på individ- og gruppenivå, og med det også sette i verk gode tiltak så snart som mulig. Dette utbyttet er vesentlig for å maksimere det forebyggende potensialet i tidlig innsats. Ikke overraskende har alle eksemplene på tidlig innsats vi har sett nærmere på basert seg på samarbeid med flere parter. Enten mellom offentlige/statlige aktører, eller gjennom samarbeid på tvers av forvaltningsnivåer, eller mellom skole, hjem og den enkelte elev. Samarbeidet dreier seg om flere typer aktiviteter som har til hensikt å bedre den enkeltes oppvekstvilkår og forutsetninger for å lykkes med læring og i sosiale relasjoner.

Selv om samarbeid potensielt sett er en kilde til gode resultater, innebærer det også betraktelige utfordringer for de involverte. Noen sentrale stikkord i så måte er ulikheter i regelverk, økonomi, forankring, koordinering og samordning, og det å skape god forutsigbarhet for arbeidet. Fra eksemplene som omtales i inspirasjonsheftet vises det til at åpen dialog og klare avtaler er effektive virkemidler for å unngå at utfordringene blir for store. Dersom involverte aktører og personer har et klart fokus på hva som er til individets beste vil en unngå unødvendige uoverensstemmelser knyttet til for eksempel lovverk og profesjonsinteresser.

1.1.2 Gjennomføring av videregående opplæring

Årsakene til at elever faller fra videregående opplæring er svært mange og komplekse, og akkurat hvilken type tidlig innsats som er særskilt effektiv for å øke gjennomføringsgraden er umulig å fastslå. På individnivå er for eksempel relasjonsbygging avhengig av personlige egenskaper hos de involverte, og det er vanskelig å finne en fremgangsmåte som er allmenngyldig.

En annen utfordring består i å påvise kausale sammenhenger. Jo lenger tid det er mellom innsatsen (tidlig intervensjon) og den ønskede effekten (gjennomføring av videregående opplæring), jo vanskeligere er det å fastslå i hvilken grad innsatsen faktisk påvirker resultatet. Forskning viser at vanskene mange elever møter på i videregående skole ikke oppstår plutselig, men heller er resultat av prosesser og handlinger som er forankret lang tid forut for videregående opplæring. I et slikt livsløpsperspektiv framstår frafall fra videregående opplæring som konsekvenser av problemer som akkumuleres gjennom oppveksten. På samme måte som det er vanskelig å påvise en kausal effekt mellom tidlig innsats i oppveksten og gjennomføringsgrad i videregående opplæring, er det også vanskelig å fastslå akkurat hvilke erfaringer som i størst grad bidrar til frafallsproblematikk.

Innsats som tar tak i problemer på et så tidlig stadium som mulig vil uansett bidra til å motvirke at problemene blir til hinder for elevens gjennomføring av videregående opplæring. Tidlig innsats kan også virke preventivt ved å forebygge at problemene oppstår i utgangspunktet.

1.1.3 Satsing på overganger

I sluttrapporten trekkes overgangsfaser fram som spesielt viktige tidspunkt for tidlig innsats. De representerer potensielle diskontinuitetspunkter i barnas oppvekst, der noe avsluttes og noe annet påbegynnes. Flere av tiltakene som beskrives, og mye av forskningen som gjengis, understreker at det er viktig å søke kontinuitet i overgangene gjennom grep som sikrer en god informasjonsflyt fra nivå til nivå. I motsetning til at eleven starter opp videregående opplæring med "blanke ark" etter endt ungdomsskole, satser flere av prosjektene vi har sett nærmere på i rapporten på å innhente kunnskap om eleven fra ungdomsskolen og gjennom inntakssamtaler. Tanken er at man på denne måten gir både lærer og elev mulighet til å jobbe for et best mulig framtidig læringsutbytte.

I forbindelse med overgangsfasene er det noen praktiske utfordringer når det gjelder å lykkes med bred tidlig innsats. Vellykket tidlig innsats fordrer et godt samarbeid mellom aktører med ulike ansvarsområder, for eksempel der kommunens ansvar opphører etter endt grunnskole, og fylkeskommunens ansvar starter ved påbegynt videregående opplæring. Det er også slik at det er en rekke andre aktører og enkeltpersoner som er viktige i barns oppvekst. For eksempel har foreldre, lærere, skolehelsetjeneste, barnevern, PPT, helsestasjon, oppfølgingstjeneste, frivillige organisasjoner og lag ulike interesser og perspektiver på hva som er viktig for et barns oppvekst. Tidlig innsats bør mobilisere koordinert innsats på tvers av de interesser og perspektiver som disse aktørene og enkeltpersonene representerer.

1.1.4 Kartlegging av barns forutsetninger

Ifølge forskning er det viktig å identifisere de elevene som utvikler problemer tidlig i hver enkelt fase av opplæring for å kunne sette i gang tiltak. Kartlegging av grunnleggende ferdigheter både i grunnskole og første år i videregående opplæring utgjør dermed et utgangspunkt for tidlig innsats.

Det viser seg også at alle innsatser og prosjekter som inngår i Rambølls undersøkelse i noen grad benytter seg av innsats som har til hensikt å kartlegge situasjonen for det som er målgruppen for innsatsen. Kartlegging er en aktivitet som gir resultater og kunnskap som er av stor betydning for muligheten til å tilpasse undervisning på en konstruktiv måte. Kartlegging av ferdigheter kan gjennomføres gjennom hele oppveksten og det kan også innebære at barnets hjemmesituasjon kartlegges på et helt tidlig stadium.

Eksempler fra praksisfeltet viser at kartlegging kan gjøres på en rekke forskjellige måter, for eksempel gjennom observasjon eller standardiserte tester, eller ved hjelp av ulike kartleggingsverktøy som er mulige å kjøpe, og som benyttes flere steder med dokumentert effekt. På mange måter utgjør kartleggingstiltakene et grunnlag for alle andre tiltak som det kan være aktuelt å sette inn som tidlig innsats. De gir et kunnskapsgrunnlag om hva som skal til som er med på å legge til rette for vellykket intervensjon.

1.1.5 Språkutvikling

Språkopplæring er en integrert del av hele utdanningsløpet, fra barnehage og ut videregående skole. På barnehagetrinnet står språkkartlegging og leseforberedende aktiviteter sentralt. Man

kan allerede i førskolealder observere ulikheter i språk- og tidlige leseferdigheter mellom barn med ulik sosial bakgrunn. Språkkartlegging og språkstimulering er derfor viktige ingredienser i arbeid med tidlig innsats på barnehagestadiet. Barn som har dårlige forutsetninger ved skolestart har høyest sannsynlighet for å komme inn i en negativ lærings- og motivasjonsspiral over tid. Tidlig stimulering av språk framstår som særlig viktig for å gjøre barns forutsetninger for læring best mulig. I tråd med forskningen er dette også et særlig satsingsområde i praksisfeltet. Flere av prosjektene og innsatsene Rambøll har gjennomgått har tiltak rettet mot styrking av leseferdigheter, som foruten å være rettet mot barn i barnehage også inkluderer barn og ungdommer på grunnskolenivå.

Tidlig innsats i språkopplæringen, i første omgang i norsk, handler om å komme raskt i gang med innlæringen av språkklyder og begreper, holde fokus på lese- og skriveopplæringen gjennom hele skoleløpet og stimulere leseinteressen til barn og unge slik at de også kan videreutvikle språket sitt på egen hånd. Alle disse tiltakene har solid forankring i forskningen, og flere av de omtalte innsatsene og prosjektene har dermed truffet godt i sin prioritering av gjøremål.

1.1.6 Tilpasset opplæring og alternative løp

Tilpasset opplæring handler om å møte hver elev der han/hun er og gi han/henne utfordringer som er i samsvar med den enkeltes kunnskaps- og ferdighetsnivå. Dette vil øke sannsynligheten for at eleven vil oppleve mestring av skolehverdagen. Dette kan igjen sikre at motivasjonen for skolearbeidet opprettholdes på en måte som bidrar til at eleven oppnår gode resultater i de ulike fagene. Fra forskningen foreligger det også resultater som viser at dette virker forebyggende for frafall.

Tilpasset opplæring vil si at læreren tilpasser sin undervisning til elevens faglige nivå og læringsstil *innenfor* rammene som er gitt i de ordinære læreplanene. Alternative utdanningsløp er mest aktuelle i videregående opplæring, men kan i enkelttilfeller også anvendes i grunnskolen, og tas i bruk der det er elever som ikke klarer eller ønsker å nyttiggjøre seg de ordinære opplæringsløpene frem mot bestått vitnemål. I slike tilfeller kan man for eksempel velge å gjennomføre et planlagt løp mot grunnkompetanse i stedet. Et alternativt utdanningsløp av denne typen kan bringe eleven tettere på arbeidslivet og har potensielt sett store gevinster for individ og samfunn.

Som vi nevnte ovenfor er det også avgjørende å ha kunnskap om den enkelte, noe som innebærer å hente informasjon gjennom kartlegging eller dialog med andre aktører som har kontakt med den enkelte elev eller det enkelte barn.

1.1.7 Tiltak for minoritetsspråklige elever

Gjennomstrømmingstall for videregående skole viser at minoritetsspråklige har særlig høy risiko for å avbryte videregående opplæring. I flere nyere forskningsprosjekter framgår det at andelen som ikke gjennomfører videregående opplæring er høyere blant minoritetsspråklige enn blant majoritetsspråklige elever, og at andelen er særlig høy blant minoritetsspråklige elever som ikke er født i Norge og elever fra ikke-vestlige land.

Disse perspektivene tilsier at det vil være viktig å støtte elevene som tilhører disse gruppene på en måte som for eksempel kan innebære tilpasset opplæring og tett oppfølging av elevene. Kunnskap fra nyere forskning tilsier at tiltak som medfører økt oppmerksomhet på språkutvikling hos minoritetsbarn gir god virkning. Tidlig innsats som baserer seg på slik aktivitet vil dermed være velegnet overfor denne målgruppa.

I tillegg til språkutvikling er det også andre strategier som framstår som interessante. I et av tiltakene som er rettet spesielt mot minoritetsspråklige settes for eksempel fokus på å spre informasjon til minoritetselvers hjem. Gjennom omfattende bruk av tolk i informasjonsmøter for minoritetsspråklige elever og deres foresatte spres informasjon på en måte som er tilpasset den enkelte. På denne måten bidrar man også til å bygge en bedre skole/hjem-relasjon ved å skape en inkluderende arena hvor informasjon om skolen kan deles og forstås. Vi ser også at tiltak av mer generell art, og som ikke er rettet spesielt mot minoritetsspråklige som målgruppe, også kan treffe godt. Dette kan for eksempel dreie seg om tiltak som er åpne for alle elever, så som leksehjelp eller sommerskole.

1.2 Konklusjoner og anbefalinger

Gjennom hele sluttrapporten til Tidlig innsats ser vi at dette dreier seg om en rekke ulike tiltak som er aktuelle i mange sammenhenger, og som kan rettes inn mot flere forskjellige målgrupper.

Som en generell hovedkonklusjon om tidlig innsats potensial til påvirkning av elevenes forutsetninger for gjennomføring av videregående opplæring, tilsier forskning og erfaring fra praksisfeltet at enkelttiltak ikke er nok for å skape resultater alene. Det viser seg derimot at et mangfold av kombinerte tiltak som involverer flere aktører, og som strekker seg gjennom hele oppveksten, er den ideelle løsningen. Følgende punkter er en gjennomgang av de perspektiver og hensyn som framstår som viktigst for å lykkes med tidlig innsats i lys av de erfaringer som er hentet fra gjennomføringen av prosjektet Tidlig innsats.

1.2.1 Tidlig innsats er aktuelt helt fra fødsel

Tidlig innsats kan benyttes svært tidlig i oppveksten, og vi har i rapporten sett eksempler på tiltak som settes inn allerede under svangerskapet. I dette ligger det at det for eksempel før lese- og språkopplæring i barnehagen er mulig å nå fram til den enkelte. Det viktige er å benytte de arenaer som finnes fra et tidlig stadium i barndommen. Helsestasjon er et eksempel på en god arena som er aktuell fra tidlig oppvekst.

Ved å jobbe med mødre og familier under og rett etter svangerskap kan en for eksempel lære mye om barnets oppvekstvilkår. Dette er informasjon som vil kunne komme barnet til nytte på et senere tidspunkt, og som også bør kunne forberede relevante tjenesteytere på at det kan bli aktuelt å sette inn tidlig innsats.

1.2.2 Behov for kunnskap gjennom kartlegging

Systematisering av kunnskap gjennom kartlegging er et svært viktig og grunnleggende tiltak som utøves i stor grad i praksisfeltet, og som også er i samsvar med kunnskap fra oppdatert forskning. Kartlegging handler om å innhente tilgjengelig informasjon, og om at denne informasjonen systematiseres på en måte som inviterer til konstruktiv og oversiktlig bruk. Det er også viktig å trekke fram at kunnskap og informasjon som er innhentet gjennom kartlegging også er av særlig betydning for å tilføre nødvendig kontinuitet til overganger.

1.2.3 Det må satses på kontinuitet i forbindelse med overganger

Tidlig innsats bør settes inn i forbindelse med de tidspunkter hvor barnet og eleven opplever usikkerhet, og hvor kravene til den enkeltes prestasjoner endres. Overgangene kan i første rekke bedres ved at det skapes kontinuitet ved at kunnskap om den enkelte elev/det enkelte barn benyttes, og ved at tjenesteapparat kommuniserer på en måte som gir et godt utgangspunkt for videre læring. Gjennom kunnskap som overleveres fra for eksempel avgiverskole til mottaksskole kan en hurtig, og på en god måte, tilrettelegge for den enkelte i videre undervisning.

1.2.4 Det er behov for tiltak som rettes inn mot minoritetsspråklige

Tidlig innsats som rettes mot minoritetsspråklige bør omfatte språkopplæring. Det bør rekrutteres flere flerkulturelle ansatte i barnehage, og det bør være et fokus på gjennomgående styrking av tospråklig kompetanse. Et eksempel er utvidet morsmålstøtte for å bedre forutsetningene for å lære norsk.

Det framgår fra praksisfeltet at generelle tiltak også kan treffe godt blant den minoritetsspråklige målgruppa, og denne typen tiltak er også mindre segregerende enn spesielle tiltak. Det er også viktig å legge vekt på å satse på tiltak som kan bidra til å utvikle gode relasjoner mellom skole og hjem.

1.2.5 Det er nødvendig med en helhetlig tilnærming til tidlig innsats

Til sist vil vi igjen trekke frem at det er nødvendig med en helhetlig tilnærming til tidlig innsats og frafallsproblematikk, og innsatsen bør strekke seg gjennom hele oppveksten. Frafall er i mindre grad resultatet av et akutt problem, men bør heller forstås som et resultat av en akkumulasjonsprosess som starter helt fra barnsben av. En kombinasjon av tiltak vil ut i fra dette perspektivet ha bedre forutsetninger for å lykkes enn isolerte enkelttiltak.